

UDK: 631.115.1

ДЕХҚОН ХЎЖАЛИКЛАРИ ВА АҲОЛИНИНГ ТОМОРҚА ЕРЛАРИДА МАҲСУЛОТ ЕТИШТИРИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Очилова Наргиза Акрамовна-Қарши муҳандислик иқтисодиёт институти, Инновацион иқтисодиёт кафедраси таянч докторанти

ПЕРСПЕКТИВЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОИЗВОДСТВА В ДЕХКАНСКИХ И ПОДСОБНЫХ ХОЗЯЙСТВАХ

Очилова Наргиза Акрамовна-Каршинский инженерно-экономический институт, докторант кафедры Инновационной экономики

PROSPECTS FOR IMPROVING PRODUCTION EFFICIENCY IN FARMING AND LANDSCAPE

Ochilova Nargiza Akramovna-Karshi Engineering and Economics Institute, doctoral student of the Department of Innovative Economics

Аннотация. Ушбу мақолада Қашқадарё вилояти деҳқон хўжаликлари ва аҳолининг томорқа ерларида маҳсулот етиштириш ҳолати ва уларнинг самарадорлигини ошириш борасидаги муаммо ва камчиликлар ўрганилган ҳамда таҳлил қилинган. Олиб борилган тадқиқот натижаларидан келиб чиққан ҳолда хулоса ва таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: деҳқон хўжаликлари, томорқа ер майдонлари, деҳқончилик маҳсулотлари, самарадорлик, ҳосилдорлик, инновацион технологиялар, ялпи ҳосил, аҳолининг озиқ-овқат хавфсизлиги.

Аннотация. В данной статье изучены и проанализированы проблемы и недостатки крестьянских и подсобных хозяйств Кашкадарьинской области, а также проблемы и недостатки повышения их эффективности. По результатам исследования были разработаны выводы и предложения.

Ключевые слова: деҳқонское хозяйство, подсобное хозяйство, сельскохозяйственная продукция, эффективность, продуктивность, инновационные технологии, валовой сбор, продовольственная безопасность населения.

Abstract. In this article, the problems and shortcomings of peasant farms and farmsteads of the inhabitants of the Kashkadarya region and the problems and shortcomings of increasing their efficiency are studied and analyzed. Based on the results of the study, conclusions and proposals were developed.

Keywords: farming, subsidiary farming, agricultural products, efficiency, productivity, innovative technologies, gross harvest, food security of the population.

1. КИРИШ

Жаҳон қишлоқ хўжалигида деҳқон хўжаликлари ва аҳолининг томорқа ерлари муҳим ўрин эгаллаб, аҳолини озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган моддий эҳтиёжлари ва талабларини муайян даражада қондириб келмоқда. Иқтисодий маълумотларга кўра, “бугунги кунда жаҳон қишлоқ хўжалиги иқтисодий фаол аҳолининг 1 млрд. кишидан зиёдини бандлик даражасини таъминламоқда, жаҳондаги жами маҳсулотларнинг 5

фоиз” [1] га яқини мазкур тармоқ ҳиссасига тўғри келади. Шу билан бирга БМТнинг прогнозига кўра, “2030-йилда жаҳон иқтисодиёти тикланишини ҳисобга олганда ҳам, 670 миллионга яқин аҳоли (дунё аҳолисининг 8 фоизи) очарчиликка дучор бўлади” [2], бу эса, ўз навбатида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқаришга бўлган талабни кучайтиради, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларидаги масъулиятни орттириб, рақобат муҳитини шакллантиради.

Янги Ўзбекистонда охириги йилларда кишлоқ хўжалиги соҳасидаги тузилмавий-таркибий ўзгаришлар, хусусан, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари фаолиятини кўп укладли асосда ривожлантириш, соҳани молиявий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, сотув тизимини ривожлантириш борасида мақсадли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Жумладан, “Биргина томорқалардан унумли фойдаланиш, алмашлаб экиш, ердан 2-3 марталаб ҳосил олишнинг йўлга қўйилиши натижасида маҳсулотлар аҳолининг эҳтиёжларидан ортиб маҳаллий ва дунё бозорларигача чиқарилмоқда” [3]. Аммо иқтисодий ислохотларнинг ҳозирги босқичи кишлоқ хўжалигида аҳолининг томорқа ерларида маҳсулотлар ҳажмини кўпайтириш билан бирга маҳсулот сифатини оширишни тақазо этади. Шу боис истиқболда “агросаноат корхоналарини хом-ашё маҳсулотлари билан таъминлаш ва маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмини 1,5 бараварга ошириш ҳамда аҳоли томонидан томорқалардан самарали фойдаланилиши учун зарур шарт-шароитлар яратиш [4]” вазифаси белгиланган. Бироқ, иқтисодий ислохотларнинг ҳозирги босқичи кишлоқ хўжалигида аҳолининг томорқа ерларида маҳсулотлар ҳажмини кўпайтириш билан бирга маҳсулот сифатини оширишни тақазо этади.

2. МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Кишлоқ хўжалиги тармоғини, жумладан, деҳқон ва томорқа хўжаликлари фаолиятининг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши ва истиқболларини ўрганиш масалалари кўплаб хорижлик олимлар томонидан ўрганилган. Хусусан, Ута Приегниц [5], К.Ю.Волошенко, А.А.Михаилова [6], К.Р.Макконел [7], А.Бобок [8], Г.И.Шмелев [9] ва бошқаларнинг илмий тадқиқот ишларида асосан кишлоқ хўжалиги соҳасини ижтимоий - иқтисодий ривожланиши у ёки бу мамлакатларнинг хусусиятларидан келиб

чиқиб, концептуал ёндашув амалга оширилган.

Деҳқон хўжаликлари ва аҳолининг томорқа ерларида маҳсулот етиштириш ва ҳудудларнинг салоҳиятидан келиб чиққан ҳолда ривожлантиришнинг айрим жиҳатлари тадқиқ этилган. Бу борадаги Ўзбекистонда кишлоқ хўжалигини иқтисодий ривожлантириш ва тузилмавий-таркибий ўзгаришларни ўрганиш иқтисодчи олимлардан Б.Б.Беркинов [10], С.С.Гулямов [11], Р.Х.Эргашев [12], С.Н.Хамраева [13], Г.Т.Самиева [14] ва бошқаларнинг илмий изланишларида тадқиқ этилган. Ушбу тадқиқотларда деҳқон хўжаликлари ва аҳолининг томорқа ерларида маҳсулот етиштириш, кишлоқ хўжалигининг ҳудудлардаги ривожланиши, уларга таъсир қилувчи омиллар, ҳудудлар салоҳияти ва истиқболларини иқтисодий жиҳатдан янада кенг тадқиқ этиш, соҳага инновацион технологиялардан мақсадли фойдаланиш йўллари долзарб муаммо сифатида қаралган.

3. ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Мазкур мақолада Қашқадарё вилояти деҳқон хўжаликлари ва аҳолининг томорқа ерларида маҳсулот етиштириш ҳолати ва динамикаси ўрганилди ва таҳлил қилинди. Тадқиқот олиб бориш жараёнида анкета-сўровнома, иқтисодий таҳлил, статистик гуруҳлаш, индукция, дидукция, мантикий фикрлаш ва прогнозлаштириш усуллари кенг фойдаланилган.

4. ТАҲЛИЛЛАР ВА АСОСИЙ НАТИЖАЛАР

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармонида кўра, миллий иқтисодиётни жадал ривожлантириш ва ўсиш суръатларини таъминлашда асосий мақсадлардан бири сифатида кишлоқ хўжалигини илмий асосда интенсив ривожлантириш орқали деҳқон ва фермерлар даромадини камида 2 баравар ошириш,

қишлоқ хўжалигидаги йиллик ўсишни 5%¹⁶га етказиш белгиланган.

Дехқон ва томорқа хўжаликлари мамлакат аграр секторини барқарор ва самарали ривожлантириш ҳамда аҳоли фаровонлигини юксалтиришнинг энг муҳим бўғини сифатида фаолият юритади. Тадқиқот давомида Қашқадарё вилоятининг деҳқон хўжа-

ликлари ва аҳолининг томорқа ерларида маҳсулот етиштириш билан боғлиқ муаммоларни ўрганиш мақсадида сўровнома ўтказилди. Ўтказилган сўровнома асосида деҳқон хўжаликларига бириктирилган ерларни гуруҳлаштириш асосида 1-жадвалдаги маълумотлар аниқланди.

1-жадвал

Қашқадарё вилояти деҳқон ва томорқа хўжаликлари ўртасида ўтказилган сўровнома натижасининг гуруҳланиши¹⁷

№	Ер майдони бўйича гуруҳлар	Хўжаликлар сони, бирлик	Жамига нисбатан фойда	Бир деҳқон ва томорқа хўжалиги ҳисобига					
				Ўртача ер майдони, га	Ўртача оила аъзолари сони, бирлик	Ялпи даромад, минг сўм	Харажат, минг сўм	Фойда, минг сўм	Оиладаги бир кишига тўғри келад. соф фойда, минг сўм
1	0.06га.гача	35	17,5	0.05	4	3865,9	1728,1	2137,8	534,5
2	0.06-0.12	54	27	0.09	5	5746,3	2253,1	3693,2	638,6
3	0.13-0.20	42	21	0.16	6	7860,4	3271,4	4589,0	764,8
4	0.21-0.30	35	17,5	0.25	7	9362,4	3289,2	6073,2	867,6
5	0.31-0.50	30	15	0.40	7	12454,4	5288,3	7166,1	1023,7
6	0.50 дан ортиқ	4	2	0,90	8	14486,6	6021,4	8465,2	1058,2
Жами:		200	100	0.31	6	8962,7	3641,9	5354,1	814,6

Бу жадвалдан деҳқон ва томорқа хўжаликларининг ер майдонлари ошгани сайин уларнинг даромадлари ортиб борганини кўриш мумкин. Натижада 0,06 гектаргача бўлган 1-гуруҳ деҳқон ва томорқа хўжаликларида ялпи даромад 3865,9 минг сўмни ташкил этган бўлса, сарфланган харажат 1728,1 минг сўмга етгани ҳолда соф фойда 2137,8 минг сўмдан иборат бўлган. Демак, бир оила аъзосига ўртача маблағ 534,5 минг сўмдан тўғри келган.

2-гуруҳ 0,06 гектардан 0.12 гектаргача бўлган деҳқон ва томорқа хўжаликларида эса, ялпи даромад 5746,3 минг сўмни ташкил этган бўлса, сарфланган харажат 2253,1 минг сўмга етгани ҳолда соф фойда 3693,2

минг сўмдан иборат бўлган. Демак, бир оила аъзосига ўртача маблағ 638,6 минг сўмдан тўғри келган. 0,13–0,20 гектаргача бўлган 3-гуруҳ респондентларда олинган ялпи даромад 7860,4 минг сўм ҳисобида бўлиб, бир оила аъзосига тўғри келадиган ўртача фойда 764,8 минг сўмни кўрсатмоқда. Катта ер майдонига эга бўлган деҳқон хўжалиги раҳбарларидан олинган сўровнома натижаларида эса бу кўрсаткич 1058,2 минг сўмдан иборат. Демак, бу гуруҳ респондентларнинг фикрича, ердан унумли фойдаланиш ва юқори иқтисодий самарадорликка эришиш учун мева ва сабзавотчилик муҳим ўринга эга.

¹⁶ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022–2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармони. 2022 йил 28 январь

¹⁷ Сўровнома натижалари асосида муаллиф ишланмаси

2-жадвал

 Қашқадарё вилоятида дехқон хўжалигида ишлаб чиқарилган жами маҳсулот
 ҳажми ва унга таъсир этувчи омиллар

Кўрсаткичлар	Дехқон ва томорқа хўжалигида ишлаб чиқарилган ялпи маҳсулот ҳажми	Дехқон ва томорқа хўжаликларининг умумий ер майдони	Ички истеъмол ҳажми	Экспорт ҳажми	Дехқон ва томорқа хўжаликларидан банд аҳоли сони	Умумий харажат
Ўлчов бирлиги	млрд.сўм	минг га	млрд.сўм	млрд.сўм	минг киши	млрд.сўм
Йиллар	Ҳ	Х1	Х2	Х3	Х4	Х5
2002	654.3	64.8	422.9	231.4	47.5	873.5
2003	700.6	65.8	462.1	238.5	50.7	904.1
2004	714.5	66.1	465.2	249.3	44.4	851.9
2005	904.7	65.2	639.3	265.4	50.8	1131.1
2006	956.7	64.9	628.8	327.9	54.2	1184.1
2007	1125.4	65.2	762	363.4	47.7	1495.6
2008	1125.8	66.7	736.5	389.3	44.4	1474.2
2009	1256.4	66.1	865.8	390.6	47.6	1504.5
2010	1384.4	65.1	987.2	397.2	79.3	1536.7
2011	1405.9	65.3	1046	359.9	92.1	1561.9
2012	1485.6	66.6	1099.8	385.8	111.1	1568.6
2013	1529.4	67.5	1133.5	395.9	106.6	1554.2
2014	1657.6	68.1	1211.4	446.2	115.7	1671.8
2015	1698.9	69.4	1252.6	446.3	130.9	1777.9
2016	1865.4	69.8	1289.6	575.8	179.7	1960.7
2017	1895.4	69.6	1311.8	583.6	316.8	1926.4
2018	1917.3	69.7	1396.4	544.2	317.8	2091.9
2019	1917.8	71.1	1396.4	521.4	317.3	2019.9
2020	1921.1	68.3	1370.6	550.5	304.6	2035.6
2021	1922.5	62.7	1304.7	617.8	312.8	2191.9
2022	1975.3	67.6	1122.9	852.4	375.6	2201.1

Шунингдек, Қашқадарё вилоятида деҳқон хўжаликлари ва аҳолининг томорқа ер майдонлари фаолиятини инновацион ривожлантириш асосида уларнинг иқтисодий самарадорлигини аниқлаш мақсадида эконометрик тадқиқот усулларидадан фойдаланган ҳолда кўп омилли эконометрик модель тузиш мақсадга мувофиқ. Бу ишлаб чиқилган кўп омилли эконометрик моделда қатнашувчи омиллар деҳқон хўжаликлари ва аҳолининг томорқа ерларида ишлаб чиқарилган маҳсулотлар ҳажмининг интенсив ва экстенсив йўл билан ўсиши ва унинг самарадорлигига таъсирини ўрганишда муҳим аҳамият касб этади.

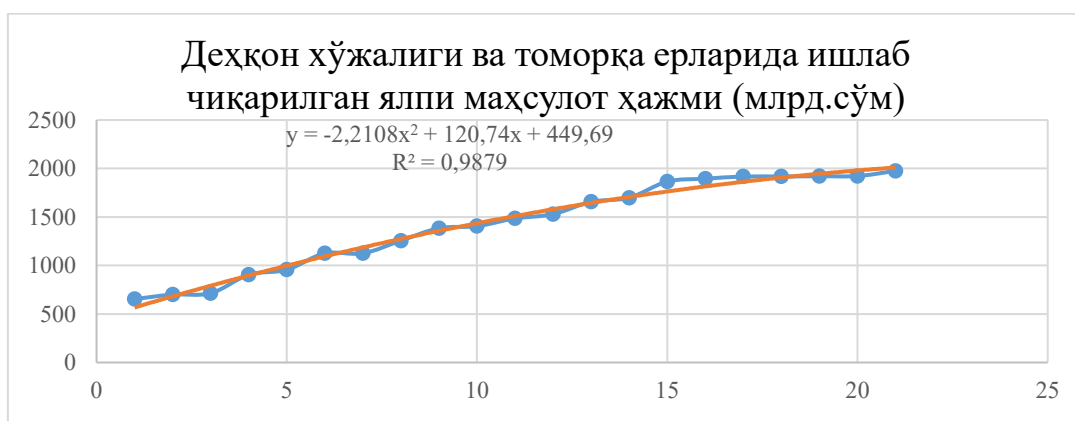
Кўп омилли эконометрик моделни тузишнинг асосий қоидаларидан бири моделга танланиб олинган омиллар ўртасида боғланиш зичликларини аниқлаш, яъни танлаб олинаётган омиллар ўртасида боғланиш мультиколлинеарлик муаммосини текшириш ҳисобланади.

2-жадвалда 2002-2022 йиллар давомида Қашқадарё вилоятида деҳқон хўжалигида ишлаб чиқарилган жами маҳсулот ҳажми,

вилоятда деҳқон ва томорқа хўжаликларининг умумий ер майдони, вилоят ички истеъмол ҳажми, вилоят вилоятида деҳқон хўжалигида ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг экспорт ҳажми, деҳқон хўжалик ва томорқаларда банд аҳоли сони ҳамда вилоятда деҳқон хўжалигида ишлаб чиқарилган жами маҳсулотнинг умумий харажатлари ҳақида статистик маълумотларни келтирганмиз.

Қашқадарё вилояти деҳқон хўжаликлари ва аҳолининг томорқа ерларида ишлаб чиқарилган жами маҳсулот ҳажмининг ошишини эндоген омил сифатида қараб ва унга таъсир этувчи бир нечта экзоген омиллар бўйича корреляцион таҳлил ўтказиш ҳамда кўп омилли эконометрик модел тузиш учун 2-жадвалда келтирилган маълумотлардан фойдаланамиз.

Булар: деҳқон ва томорқа хўжаликларининг умумий ер майдони (X1), маҳсулотларнинг ички истеъмол ҳажми (X2), экспорт ҳажми (X3), деҳқон хўжалиги ва томорқаларда банд аҳоли сони (X4) ҳамда деҳқон хўжалигида ишлаб чиқарилган жами маҳсулотнинг умумий харажати (X5).

1-расм. Деҳқон хўжалиги ва томорқа ерларида ишлаб чиқарилган ялпи маҳсулот ҳажмининг ўзгариш тенденцияси ва тренд модели¹⁸

Қашқадарё вилояти деҳқон ва томорқа хўжаликларида ишлаб чиқарилган ялпи маҳсулот ҳажмининг ўзгариш ҳолатини

прогнослаш учун қурилган тренд моделлари 1-расмда кўрсатилган. Бунда ҳам деҳқон ва томорқа хўжаликларида ишлаб чиқарилган

¹⁸ Муаллиф ишланмаси

ялпи маҳсулот ҳажмининг ўзгариш ҳолатини тренд моделлари ҳосил қилинган, булардан,

$R^2=0,9879$, $F_{\text{хисоб}}=143,5$, $t_{\text{хисоб}}=14,16$
($a=0,05$ бўлганда

$t_{\text{жад}}=2,1314$, $F_{\text{жад}}=2,4034$) га тенг бўлган

вақтда,

$$Y=-2,2108t^2+120,74t+449,69$$

кўринишдаги регрессия тенгламасини танлаб олдик ва бу тренд модел асосида прогнозни амалга оширдик.

3-жадвал

Қашқадарё вилояти деҳқон хўжалиги ва томорқа ерларида ишлаб чиқарилган ялпи маҳсулот ҳажмининг 2023-2027 йиллардаги прогноз варианты

йиллар	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2023/2022	2027/2022
п-даражали эконометрик модел бўйича	1975,3	2233,21	2373,774	2530,811	2703,485	2890,79	1,130567	1,463469
Тренд модел бўйича	1975,3	2035,943	2057,197	2074,029	2086,44	2094,429	1,030701	1,060309

3-жадвалда Қашқадарё вилояти деҳқон хўжалиги ва томорқа ерларида ишлаб чиқарилган ялпи маҳсулот ҳажмининг 2023-2027 йиллардаги прогнози келтирилган. Бунда вилоят деҳқон хўжалигида ишлаб чиқарилган ялпи маҳсулот ҳажмининг ошишида таъсир этувчи омиллар асосида қурилган кўп омилли эконометрик модел ёрдамида ҳамда 1-расмда кўрсатилган вилоят деҳқон хўжалиги ва томорқа ерларида ишлаб чиқарилган ялпи маҳсулот ҳажмининг ўзгариш тенденцияси асосида қурилган тренд модели ёрдамида прогноз вариантларини амалга оширганмиз. Кўришимиз мумкинки, кўп омилли эконометрик моделда таъсир этувчи омилларнинг ривожлантириш натижасида вилояти деҳқон хўжалигида ишлаб чиқарилган ялпи маҳсулот ҳажми 2023 йилда 2022 йилга нисбатан 1,13 баробарга, 2027 йилга бориб эса, 1,46 баробарга ошиши прогноз қилинмоқда. 1-расмда кўрсатилган тренд моделида вақт давомида ўзгаришига қараб, деҳқон хўжалиги ва томорқа ерларида ишлаб чиқарилган ялпи маҳсулот ҳажми 2023 йилда 2022 йилга нисбатан 1,03 баробарга, 2027

йилга бориб эса, 1,06 баробарга ошиши прогноз қилинмоқда.

5. ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, деҳқон хўжаликлари ва аҳолининг томорқа ерлари орқали маҳсулот етиштиришда айрим муаммолар мавжуд эканини таъкидлаш жоиз.

Биринчи муаммо, томорқа ерларида етиштирилган маҳсулотларни сотиш бўйича етарли маркетинг билимларига, доимий равишда бозорда ўз ўринларига эга эмас. Бунга сабаб, авваламбор, озик-овқат бозорларда аксарият сотувчилар таркибини ишлаб чиқарувчилар ташкил этмайди.

Муаммонинг ечими сифатида деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларига кафолатли харид¹⁹ хизматидан фойдаланишни таклиф этамиз.

Иккинчи муаммо, томорқа ер эгаларининг участкалари орқали маҳсулот етиштирувчиларнинг интеграллашмагани мазкур маҳсулотларни ишлаб чиқариш самарадорлигининг пастлигига сабаб бўлмоқда. Бунинг сабаби эса, аҳоли мазкур ерлардан унумли фойдаланмаслиги билан изоҳланади.

Бу муаммони ечишда аввало, ер

¹⁹ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 21 февралдаги “Томорқа хўжаликларида етиштирилган маҳсулотларни кафолатли харид қилиш тизимини молиявий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш тўғрисида”ги ЎРҚ-81-сонли Қарори

бонитетини ошириш чора-тадбирларини кўриш, сифатли уруғ ва кўчатларни танлай билиш, малакали ишчи кучини жалб қилиш, махсус лабораторияларда синовдан ўтган, ҳосилдорлиги кафолатланган хом-ашёлардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

Республикамизда ишлаб чиқарилаётган қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг 70 фоизи айнан томорқа ер эгалари томонидан ишлаб чиқарилишини ҳамда кам даромадли аҳолининг кўп қисми қишлоқ жойда истиқомат қилишини ҳисобга олган ҳолда, мазкур вази-фаларни амалга ошириш орқали уларнинг иқтисодий самарадорлигини даромадларини кўпайишига имконият яратиш мумкин. Қолаверса, бу жараёнларнинг ижобий натижаси аҳолининг нафақат озиқ-овқатга бўлган эҳтиёжини таъминлаш, балки мамлакатда экспорт салоҳиятининг ортишига ҳам олиб келади.

Шунингдек, деҳқончилик тармоғини барқарор ривожлантиришда яна бир қатор муаммо ва камчиликларни учратиш мумкин. Жумладан,

- деҳқон ва томорқа ер эгаларининг ерга бўлган муносабатини янада масъулиятли тарзда ўзгартириш керак. Бундай муаммоларни келиб чиқишининг асосий ечими сифатида фьючерс шартномаси асосида томорқа хўжаликлари ва деҳқонларга маҳсулот етказиб бериш бўйича узлуксиз тизим яратишдир;

- мамлакат ички озиқ-овқат бозорини йилнинг барча мавсумида ҳам деҳқончилик маҳсулотлари билан доимий таъминлаш мақсадида, захира яратиш, шунингдек, озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи деҳқон хўжаликлари ва томорқа эгалари эҳтиёжини таъминлаш бўйича хом-ашё етказиб бериш тизимини такомиллаштириш зарур. Бунга “Томорқа хизмати” фаолиятини оммалаштириш орқали эришиш мумкин;

- қишлоқ хўжалиги мавсумий характерга эга эканлиги сабабли, барча тоифадаги хўжаликларда маҳсулотлар бир вақтда етиштирилади. Табиийки, харидор топишда, истеъмол бозорига таклиф қилишда тўсиқлар, рақобат юзага келади. Натижада, нархнинг кескин ту-

шиб кетиши, харажат ва даромад ўртасидаги фарқ камайиб кетиши кузатилади. Бунинг учун маркетинг билан боғлиқ тизим харитасини ҳудудлар кесимида ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқдир;

- бизга маълумки, экспорт салоҳиятини оширишда деҳқон хўжаликлари ҳамда томорқаер эгаларининг улуши 60 фоиздан юқори. Аммо, экспортга йўналтирилган қўшилган қиймат занжирини яратишда уларнинг иштироки сезиларли даражада паст;

- энг муҳим масалалардан яна бири деҳқон хўжаликлари ва аҳолининг томорқа ерларига серҳосил уруғ ва кўчат танлашда сертификация тизимини ривожлантириш ва хўжалик ходимлари ўз вақтида керакли маълумот билан таништирилиши лозим;

- қишлоқ хўжалигида кооперация, инфратузилма, маркетинг ва логистика тизимининг узвийлигини таъминлаш, ресурстежовчи инновацион технологиялар, замонавий сақлаш омборлари (музлатгичлар), саралаш ва истеъмолчиларга етказиб бериш учун қадоклаш технологиялари жорий этилмаган.

Деҳқон хўжаликлари ва аҳолининг томорқа ер майдонларида етиштирилган маҳсулотларнинг сифати ва ҳосилдорлигини ошириш мақсадида қуйидаги ташкилий-иқтисодий механизмларни амалга ошириш лозим, деб ҳисоблаймиз:

- деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларига дастлаб, ишлаб чиқариладиган маҳсулот тури, қандай ишлаб чиқариш лозим ва қайси технологияга таяниш лозим, каби саволларга жавоб топиши учун агросеминарлар, маҳорат дарсларини ташкил қилиш истеъмол бозорлари ва қишлоқ хўжалиги корхоналарини жадал ривожлантириш имконини беради;

- деҳқон ва томорқа хўжаликлари ходимларини иқтисодий ва маънавий рағбатлантириш тизимининг узвийлигини таъминлаш орқали уларнинг ўзига бўлган ишончи ва масъулияти ортади. Бунинг натижасида соғлом рақобат муҳити шаклланиб, маҳсулот етиштиришнинг интенсив ва экстенсив

йўллари биргаликда ривожланади;

- мамлакатимизнинг ҳар бир қишлоқ ҳудудида қайта ишловчи кичик саноат шаҳобчаларини ташкил қилиш асосида етиштирилаётган деҳқончилик маҳсулотларининг сифати ва ҳажми сақланиб қолади;

- ҳар бир ҳудуднинг табиий иқлим-шароити ва ер бонитетини ҳисобга олган ҳолда маҳсулот турини етиштиришни йўлга қўйиш. Бунда „бир маҳалла – бир маҳсулот“ тамойили бўйича тизимли ишлар босқичма-босқич амалга ошириб борилади;

- қишлоқ хўжалиги ривожланган хорижий давлатлар билан илмий ва амалий алоқаларни йўлга қўйиш орқали, табиий иқлим шароитини ҳисобга олган ҳолда интенсив уруф ва кўчатларни олиб келиш ҳамда уларнинг технологиясини ўрганиш. Бунда нафақат озиқ-овқат, балки ноозиқ-овқат учун уруғликлар ҳам назарда тутилади;

- рақамли иқтисодиёт шароитида қишлоқ хўжалигини электрон шаклда ривожлантириш имкониятларини ҳисобга олиб, “Ақли қишлоқ хўжалиги” (Smart agriculture) ва инновацион-рақамли агротехнологиялар комплекс тизимини кенг жорий этиш. Масалан, деҳқончилик тизимини янада ривожлантиришда online-платформа ва мобил иловалар яратиш, уларнинг амалий ижросини таҳлил қилган ҳолда, молиявий қўллаб-қувватлаш манбаларини яратиш. Натижада, деҳқон ва томорқа ер эгалари самарадорликка эришиш учун керакли илмий ва амалий билимлар, инновацион технологиялар ҳақида тегишли маълумотларга эга бўладилар. Фикримизча, бунда статистика қўмиталари ва қишлоқ хўжалиги бошқармаларини жалб қилиш ва улар билан доимий мулоқотларни ташкил этиш мақсадга мувофиқдир;

- “Томорқа хизмати” негизида ноёб ва иқтисодий самарадорлиги юқори экин навларини кўпайтириш мақсадида, қулай шароитга эга иссиқхоналар, кичик интенсив боғлар ташкил этиш ҳамда деҳқон ва томорқа хўжаликларига ўз вақтида етказиб бериш.

Ушбу бажарилиши лозим бўлган вазифаларнинг ижобий натижаси аввало, аҳоли орасида озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш, озиқ-овқатга бўлган эҳтиёжнинг узлуксиз занжирини яратиш, ўзини-ўзи банд қилиш, жамиятда ишсизликнинг камайиши, қолаверса давлатнинг иқтисодий барқарорликка эришишида муҳим восита бўлиб хизмат қилади.

Натижада деҳқончилик маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи деҳқон хўжаликлари ва аҳолининг томорқа ер майдонларининг ташкилий-иқтисодий механизмини самарали ташкил этишда бир-бирига боғлиқ кичик тузилмалар шаклида ва ўзаро ҳаракатни таъминловчи механизм ишлаб чиқиш асосида хўжаликнинг мукамал бошқарув тизими яратилади.

Демак, деҳқон ва томорқа хўжаликларининг ташкилий-иқтисодий механизмга таъсир этувчи омилларни шартли равишда ҳукуқий, ташкилий, иқтисодий ва ижтимоий гуруҳларга бўлиш тавсия этилади. Ҳукуқий омиллар сифатида меъёрий-ҳукуқий баъзани такомиллаштириб бориш натижасида юзага келган ўзгаришлар таъсир кўрсатса, ташкилий омиллар маҳсулотни тайёр ҳолга келтиргунга қадар керакли барча хизматлар, бошқарув тизимини замонавий усул ва услубларини ишлаб чиқилиши билан боғлиқ жараёнлар, иқтисодий омиллар сифатида нарх, солиқ, молиялаштириш, суғурта, кредит, иш ҳақи каби, ижтимоий омиллар эса, аҳолининг талаб ва эҳтиёжларидан келиб чиқиб ўрганилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. www.fao.org – Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги халқаро ташкилотининг расмий сайти маълумотлари.
2. <https://www.fao.org/newsroom/detail/un-report-global-hunger-SOFI-2022-FAO/ru>. Доклад ООН: В 2021 году число голодающих в мире достигло 828 млн.
3. <https://yuz.uz/news/FAO-ekspertlari-ozbekistonda-oziq-ovqat-xavfsizligini-qollab-quvvatlamogda>.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегияси» тўғрисидаги Фармони, 28.01.2022 йилдаги ПФ-60-сон.
5. Uta Priegnitz. Understanding seed potato selection practices in Uganda // Joint PhD thesis, University College Cork, Ireland, and Wageningen University, Wageningen, Netherlands (2019)

6. Voloshenko K.Yu., Mikhailova A.A. Innovative factors and conditions of sustainable development of rural territories. // "Innovations in the development of rural territories". Kaliningrad, Russia June 21, 2012, pp-79-87
7. Макконнелл К.Р. Экономикс. В 2-хт. Т-1. – М., 2003. С.399
8. Бобок А. Развивать малые формы хозяйствования // АПК: экономика, управление : Теоретический и научно - практический журнал / гл. ред.
9. Шмелев Г.И. Личное подсобное хозяйство. – М.: Знание, 1985 г. –С64
10. Беркинов Б.Б., Ташматов Р.Х. Ўзбекистонда фермер хўжаликларига хизмат кўрсатувчи инфратузилмаларни ривожлантириш йўналишлари.– Т.: ТДИУ, 2007 – 23
11. С.С.Гулямов, Б.К.Ғойибназаров, Д.С.Алматова. Минтақалар озик-овқат хавфсизлигини таъминлашда инновацияларнинг роли // “Ўзбекистонда инновацион менежмент стратегияларини амалга ошириш тажрибаси” мавзусидаги республика илмий-амалий конференцияси илмий мақола ва тезислар тўплами (2018 йил 9 октябрь). – Т.: ТДИУ, 2018. – 472 б.
12. Эргашев Р.Х. Мева-сабзавотчилик маҳсулотлари кооперацияси самарадорлигини ошириш йўллари. - Текст научной статьи по специальности «Экономика и бизнес»
13. Хамраева С.Н. “Қишлоқ хўжалигига хизмат кўрсатувчи инфратузилмани инновацион ривожлантириш йўналишлари”. Дисс. и.ф.д. Қарши 2019, 171 б.
14. Самиева Г.Т. Дехкон хўжаликларида ишлаб чиқаришни диверсификациялаш йўналишлари”. и.ф.н. даражасини олиш учун ёзилган дисс., Қарши – 2019.
15. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 21 февралдаги “Томорка хўжаликларида етиштирилган маҳсулотларни кафолатли харид қилиш тизимини молиявий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш тўғрисида”ги ЎРҚ-81-сонли Қарори
16. Қашқадарё вилояти статистика қўмитаси маълумотлари